

Semantyka i pragmatyka wtórnej imperfektywizacji we współczesnym języku rosyjskim w oparciu o badania korpusowe

---

Семантика и прагматика вторичной imperfективации в современном русском языке на основании корпусного анализа

Izabela Kozera
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Jagielloński
izabela.kozera@uj.edu.pl

Streszczenie rozprawy doktorskiej napisanej w języku rosyjskim
Kraków 2016

Promotor: dr hab. Dorota Szumska

Wprowadzenie

1. Struktura pracy

Rozprawa składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, spisu tabel i bibliografii (łącznie 214 stron). Do pracy dołączony został załącznik (355 stron) zawierający całość analizowanego materiału korpusowego, a więc wszystkie wyekscerpowane wtórne formacje imperfektywne.

We wstępie zaprezentowano obiekt analizy, sformułowano cele i zadania rozprawy oraz uzasadniono dobór metod badawczych wykorzystanych przy analizie materiału empirycznego.

W rozdziale I przedstawiono zarys historii lingwistyki korpusowej, dokonano analizy definicji terminów *lingwistyka korpusowa* i *korpus*, a także scharakteryzowano źródło materiału empirycznego (Narodowy Korpus Języka Rosyjskiego).

W rozdziale II przedstawiono charakterystykę aspektu jako kategorii gramatycznej i semantycznej, zdefiniowano termin *para aspektowa* oraz opisano znaczenia szczegółowe aspektu.

Rozdział III prezentuje zjawisko imperfektywizacji czasownika w świetle istniejących koncepcji aspektologii słowiańskiej, wprowadza również rozróżnienie na *parę aspektową* i *trójkę aspektową*.

Rozdział IV prezentuje wyniki ankietowania przeprowadzonego na rodzimych użytkownikach języka rosyjskiego odnośnie preferencji aspektualnych i konkurencji form aspektowych.

W rozdziale V przedstawiono badanie korpusowe kombinatoryki morfemowej wtórnych imperfektywów wyekscerpowanych z pomocą adnotacji semantycznej Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego.

Rozdział VI prezentuje analizę łączliwości wtórnego imperfektywu w konstrukcjach z negacją, obiektem czynności, wskaźnikiem sposobu oraz wykładnikiem krotności ograniczonej bądź nieograniczonej.

Rozprawę kończą wnioski, z których najważniejszą konkluzją jest propozycja odejścia od używanego w aspektologii terminu *wtórny imperfektyw* i zaproponowanie w to miejsce określenia *ko(im)perfektyw*, które w sposób bardziej adekwatny oddaje semantykę i cechy funkcjonalne tego rodzaju czasowników.

Załącznik do rozprawy podzielony został na 9 części porządkujących wyekscerpowany materiał korpusowy (m.in. alfabetyczny spis wtórnych imperfektywów z podziałem morfemowym, alfabetyczny spis morfemów rdzennych z frekwencją, matryca łączliwości morfemów rdzennych z sufiksami oraz prefiksami, podział semantyczny wtórnych imperfektywów itp.)

2. Źródło materiału empirycznego

Materiał empiryczny w całości zaczerpnięto z Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego (Национальный корпус русского языка) - największego korpusu współczesnego języka rosyjskiego powstającego w Instytucie Języka Rosyjskiego Rosyjskiej Akademii Nauk, dostępnego pod adresem internetowym <http://www.ruscorpora.ru/>.

3. Cel pracy

Celem pracy jest zbadanie semantyki i pragmatyki tzw. wtórnej imperfektywizacji pod kątem weryfikacji założenia o niedokonaności wtórnego imperfektywu przyjętego w badaniach aspektologicznych.

4. Metoda

Praca na materiale korpusowym poprzez dostarczenie nieporównywalnie dużej ilości danych umożliwia zastosowanie metod statystycznych, które na potrzeby realizacji

celu pracy zostały uzupełnione o semantyczne testy diagnostyczne (test negacji, test substytucji), analizę dystrybucyjną, analizę składnikową, analizę definicji leksykograficznych oraz metodę ankietową jako sposób dotarcia do tzw. „naiwnej semantyki” rodzimego użytkownika języka (por. Апресян 1995б).

Rozdział I. Badanie korpusowe /Корпусное исследование/

W rozdziale I przedstawiono zarys historii lingwistyki korpusowej oraz definicje związanych z nią terminów. Początki tej dyscypliny przypadają na lata '50 XX w., jednakże rozkwit nastąpił dopiero w latach '80. Rozdział I prezentuje definicje terminów *lingwistyka korpusowa* i *korpus*. Pierwszy z nich prowadzi do rozważań na temat samodzielności tej dyscypliny. Kluczowym staje się pytanie, czy empiryzm i deskryptywizm w połączeniu z zaawansowaną technologią informatyczną są wystarczającą podstawą epistemologiczną do powołania językoznawstwa korpusowego jako odrębnej i niezależnej dyscypliny naukowej [Pawłowski 2003: 21]. Analiza definicji wskazuje na brak jednoznacznej odpowiedzi. Przyjęto definicje kluczowych terminów w oparciu o kryteria sformułowane przez Johna Sinclaira (ilość, jakość, prostota i udokumentowanie [por. Lewandowska-Tomaszczyk 2005: 27-28]) oraz przez T. McEnery i A. Wilson (reprezentatywność, skończona wielkość, format elektroniczny, odniesienie standardowe [por. Lewandowska-Tomaszczyk 2005: 28]). Kluczowym terminem w rozprawie staje się *badanie korpusowe*, zgodnie z którym korpus jest przede wszystkim reprezentatywnym źródłem materiału empirycznego. Przy czym należy odróżnić analizę opartą na danych korpusowych (*corpus-based analysis*), oraz analizę, która jest wynikiem badania danych korpusowych (*corpus-driven analysis*). W dalszej części rozdziału omówiono narzędzia korpusowe, takie jak: wyszukiwarka i typy adnotacji w oparciu o przykłady z trzech korpusów: Korpusu BNC (*British National Corpus*), Narodowego Korpusu Języka Polskiego oraz Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego (*Национальный корпус русского языка*). Omawiając zwraca się uwagę na zalety, jak i na wady badania korpusowego. Wśród zalet badania korpusowego należy wymienić w szczególności możliwość szybkiego uzyskania materiału empirycznego dla ilustracji stawianych hipotez. Korpusy pozwalają na weryfikację intuicji badacza języka oraz są źródłem informacji o frekwencji połączeń wyrazowych. Jednakże korpus jest zbiorem tekstów, które mogą zawierać błędy, stąd rodzi się niebezpieczeństwo zbyt radykalnego empiryzmu [Habert et al. 1997: 216]. Szczególnie podkreśla się, że badanie korpusowe nie może ograniczać się do automatycznego wyszukiwania danych. Musi mu towarzyszyć wnikliwa analiza jakościowa wyekscerpowanego materiału. Rozdział

I kończy szczegółowa charakterystyka Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego (*Национальный корпус русского языка*) i możliwości jego zastosowania do badań nad czasownikiem.

Rozdział II. Аспект /Глагольный вид/

Rozdział II prezentuje charakterystykę aspektu jako kategorii gramatycznej oraz kategorii semantycznej. Aspekt jest złożoną kategorią językową zarówno na poziomie formalnym, jak i pojęciowym. Mimo braku opozycji aspektowych czasownika w językach niesłowiańskich, semantyka aspektu jest zjawiskiem uniwersalnym, kompensowanym w różny sposób w systemach językowych. Jako odpowiednik aspektu słowiańskiego powszechnie uważa się np. system czasów w języku angielskim.

Podstawowym pojęciem aspektu jako kategorii gramatycznej jest *para aspektowa* jako opozycja czasownika dokonanego i niedokonanego. Charakter owej kategorii - flekcyjny bądź selektywny - stanowi punkt sporny w dyskusji wielu aspektologów. Oba czasowniki tworzą parę aspektową, jeśli czasownik niedokonany może zamienić czasownik dokonany w tzw. kontekstach Maslova (tzn. w kontekście iteratywnym i w czasie *praesens historicum*) [Маслов 1984: 48-65]. Na tej podstawie Ju.S. Maslov (Ю.С. Маслов) dokonał klasyfikacji czasowników rosyjskich na: czasowniki niedokonane nie tworzące par, czasowniki dokonane nie tworzące par oraz czasowniki, które wchodzą w pary aspektowe. Późniejsze badania wykazały odstępstwa od wymienionej klasyfikacji. Należy do nich zaliczyć grupę tzw. czasowników dwuaspektowych, np. *казнить* [Аркадьев 2010] (pl. *karać/ukarać śmiercią*), oraz pozorne pary aspektowe (ros. *фиктивные видовые пары*), które pod względem formalnym są zbudowane analogicznie jak pary aspektowe, natomiast w istocie ich nie tworzą, np. *найти - находить* [Зализняк, Шмелев 2001] (pl. *znaleźć - znajdować*). Zdaniem A.A. Zalizniak (А.А. Зализняк) i A.D. Šmeleva (А.Д. Шмелев) zdarzają się również czasowniki dokonane, dla których do roli człona opozycji aspektowej pretendują dwa czasowniki niedokonane, np. *есть - съестъ - съедать* [Зализняк, Шмелев 2001] (pl. *jeść - zjeść - zjadać*).

Tradycyjna aspektologia uznaje za wykładniki aspektu morfemy gramatyczne, co zdaniem S. Karolaka prowadzi do dwóch interpretacji. Zgodnie z pierwszą morfem leksykalny jest aspektualnie neutralny, stąd języki nieposiadające gramatycznych wykładników aspektu uznawano za aspektualnie obojętne [Кароляк 1995: 98]. Zgodnie z drugą morfem ten może stać się wykładnikiem aspektu, ale tzw. aspektu leksykalnego

[Karolak 2001: 462-463]. W ten sposób uwzględniając kryterium formalnej reprezentacji przyjęło się odróżniać aspekt sensu stricto wyrażony środkami gramatycznymi od aspektu leksykalnego (Aktionsart) [Karolak 2001: 463].

Wyróżnienie aspektu leksykalnego (Aktionsart, rodzaje akcji) było pierwszym krokiem na drodze do zbadania semantyki tej kategorii. Inspiracją do przyjęcia koncepcji aspektu leksykalnego stały się semantyczne klasyfikacje czasowników (G. Guillaume, Z. Vendlera, A. Wierzbickiej, H. Mehliga, Je.W. Paduczewej, N.S. Awiłowej i innych).

Początek badań nad aspektem jako kategorią semantyczną stanowi koncepcja francuskiego lingwisty G. Guillaume (Guillaume 1929). Aspekt został określony przez badacza jako czas wewnętrzny czynności w opozycji do czasu zewnętrznego, który zostaje przypisany czasownikowi przez kontekst syntagmatyczny. Czas sensu stricto (czas zewnętrzny) to pojęcie relacyjne, które wskazuje na stosunek pomiędzy zdarzeniem, będącym treścią danego wyrażenia zdaniowego a momentem, w którym to wyrażenie zostało wypowiedziane. Kontynuacją takiego rozumienia aspektu jest semantyczna koncepcja aspektu F. Antinucci i L. Gebert (Antinucci, Gebert 1977) opierająca się na semantycznej dekompozycji semantemów. Autorzy wydzielają cztery podstawowe klasy czasowników w zależności od komponentu semantycznego ich struktury. Wyróżniają: czasowniki stanu (o dominującym komponencie - STAN), czasowniki procesualne (komponent ZMIANA), czasowniki kauzatywne (komponent WYWOŁAĆ), czasowniki iteratywne (komponent SUMA).

Najbardziej znaną koncepcją jest klasyfikacja Z. Vendlera (Vendler 1967). Badacz wydzielił na materiale języka angielskiego czasowniki statyczne (static), czynnościowe (activity), osiągnięcia (achievements) oraz dokonania (accomplishments). Klasyfikacja ta została adaptowana do materiału słowiańskiego m.in. przez A. Wierzbicką (Wierzbicka 1980), H. Mehliga (Mehlig 1981, 1985), Je.W. Paduczewą (Падучева 1985, 1994). Je.W. Paduczewa dokonała modyfikacji klas Vendlera poszerzając je o cztery dodatkowe kryteria. W rezultacie badaczka wyróżniła 8 klas w hierarchii pierwotnych kategorii taksonomicznych (tzw. T-kategorii) [Падучева 1994: 7]. Czasownik prosty niemotywowany reprezentuje jedną z pierwotnych T-kategorii, jednakże wchodzący z nim w parę aspektową czasownik złożony (motywowany słowotwórczo) odpowiada jednej z pochodnych kategorii taksonomicznych.

Rodzaje akcji czasownikowej uznaje się zgodnie z koncepcją N.S. Awiłowej (H.C. Авилова) za klasy semantyczno-słowotwórcze czasowników o obligatoryjnych wykładnikach formalnych modyfikujących charakter przebiegu akcji wyrażonej przez

czasownik prosty [Авилова 1976: 266]. Do podstawowych znaczeń aspektualnych należy: duratywność, teliczność, krotność (iteratywność), habitualność (uzualność), semelfaktywność, inchoatywność, rezultatywność, momentalność. Na podstawie wymienionych cech semantycznych N.S. Awiłowa wyróżnia kilkanaście rodzajów akcji czasownikowej, m.in. deminutywny rodzaj akcji, augmentatywny rodzaj akcji, dystrybutywny rodzaj akcji itd. [Авилова 1976: 272].

Za kluczową teorię semantyczną należy uznać koncepcję aspektu S. Karolaka, która to jednoznacznie odrzuca podział aspektualności na aspekt leksykalny i aspekt gramatyczny [Кароляк 1995: 101]. Aspekt, interpretowany jako czas wewnętrzny, mają nie formy werbalne, lecz reprezentowane przez nie pojęcia. Aspekt „ma dwie techniki reprezentacji. Wbudowany w pojęcia szczegółowe jest na powierzchni reprezentowany przez semantem (morfem leksykalny), natomiast uwolniony od pojęć szczegółowych ma za wykładnik morfem gramatyczny, [który] różni się od morfemu leksykalnego tak, jak pojęcie ogólne różni się od pojęcia szczegółowego” [Karolak 2001: 467-468]. Duratywność i niedokonaność (o różnej reprezentacji morfemicznej) denotują to samo pojęcie rozciągłości w czasie, podobnie jak momentalność i dokonaność denotują brak owej rozciągłości.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się co najmniej kilkanaście znaczeń szczegółowych aspektu niedokonanego i dokonanego. Do znaczeń aspektu dokonanego należy: znaczenie konkretne faktyczne, poglądowo-przykładowe, potencjalne, warunkowe, sumaryczne itp. Wśród znaczeń aspektu niedokonanego należy wymienić: znaczenie procesualne, nieaktualne ciągłe, duratywne, potencjalne, uzualne, iteratywne itd. Wymienione rodzaje znaczeń szczegółowych aspektu częściowo pokrywają się z rodzajami akcji czasownikowej, co po raz kolejny dowodzi trudności w przeprowadzeniu granicy pomiędzy semantyką a pragmatyką aspektu.

Rozdział III. Imperfektywizacja czasownika w świetle koncepcji aspektologii słowiańskiej /Имперфективация глагола в свете концепций славянской аспектологии/

Gramatyki akademickie języka rosyjskiego określają imperfektywizację jako operację formalną polegającą na utworzeniu czasownika niedokonanego od czasownika dokonanego przy pomocy sufiksów *-ива-/-ыва-/-ва-/-а-*. Proces ten szczegółowo opisał A.W. Isačenko, wyróżniając sufiksálną (morfemy *-ив-(-ив-), -в-* i *-ев-*), jak i bezafiksálną

imperfektywizację. Podział imperfektywizacji na pierwotną (tworzenie czasowników niedokonanych od dokonanych czasowników prostych niemotywowanych, np. *дать - давать*, pl. *dać - dawać*) [Исаченко 1960: II, 176] i wtórną (tworzenie czasowników niedokonanych od dokonanych czasowników prefigowanych, np. *переписать-переписывать*, pl. *przepisać - przepisywać*) [Исаченко 1960: II, 176] stał się podstawą dla późniejszych badań tego zjawiska. „Русская грамматика” (1980)¹ dzieli imperfektywizację w zależności od obecności morfemu prefiksального - wyróżnia imperfektywizację dokonanych czasowników prefigowanych i imperfektywizację dokonanych czasowników nieprefigowanych [ПГ 1980: I, 589]. Regularny charakter imperfektywizacji przyznawany jest w oparciu o produktywność sufiksu *-ыва-(-ива)*.

Imperfektywizacja zajmuje centralne miejsce w systemie czasownika rosyjskiego i jest nieodłącznym elementem mechanizmu powstawania trójek aspektowych [Исаченко 1960: II, 176]. Relacje te według W.W. Winogradowa (В.В. Виноградов) można podzielić uwzględniając stopień produktywności (na produktywne, mało produktywne i nieproduktywne) [Виноградов 1986: 415-419]. Para aspektowa stanowi punkt odniesienia dla koncepcji I.L. Mikaeljan (И.Л. Микаэлян), A.D. Šmeleva (А.Д. Шмелев) i A.A. Zalizniak (А.А. Зализняк). Badacze dokonują podziału na: morfologiczną imperfektywizację (polegającą na sufiksacji) oraz obligatoryjną imperfektywizację, która zmusza rodzimego użytkownika języka do zamiany czasownika dokonanego na imperfektyw [Mikaelian, Shmelev, Zalizniak 2007: 318]. Bywa, że obligatoryjnej imperfektywizacji towarzyszy konkurencja kilku czasowników pretendujących do roli partnera aspektowego. Problem konkurencji form imperfektywnych wpisuje się w zjawisko występowania trójek aspektowych w języku rosyjskim.

Podział A.W. Isačenki na pierwotną i wtórną imperfektywizację nie znajduje odzwierciedlenia w źródłach leksykograficznych. Termin *imperfektywizacja* ma charakter ogólny, zaś jego objaśnienia często odnoszą się do dwóch wymienionych typów. Większość źródeł sprowadza imperfektywizację do sufiksacji czasownika dokonanego. Termin *wtórna imperfektywizacja* pojawia się niezwykle rzadko w źródłach leksykograficznych, za to wśród przykładów pojawiają się czasowniki, które należy uznać za formacje wtórne. Uznając sufiksację za kluczowy proces w tworzeniu czasowników niedokonanych należałoby uznać, że nie ma potrzeby rozróżniania obu typów imperfektywizacji. Jedynie «Русская грамматика» (1980). wprowadza kryterium

---

¹ Dalej jako skrót ПГ.

różnicujące - prefigowany czasownik dokonany podlegający imperfektywizacji powinien być równocześnie motywowany słowotwórczo przez prosty czasownik niedokonany [PГ 1980: I, 589-590]. Oznacza to obecność trzeciego ogniwa w derywacji werbalnej. Istotę wtórnej imperfektywizacji stanowią bowiem trzy czasowniki pozostające w relacjach rosnącej złożoności formalnej i semantycznej, np. *есть-съесть-съедасть* (pl. *jeść - zjeść - zjadać*), czyli tzw. *trójka aspektowa*.

Termin *wtórna imperfektywizacja* przypisuje się S. Karcevskiemu, który jako pierwszy określił czasowniki typu *выигрывать* (pl. *wygrywać*) jako wtórne imperfektywy [Karcevski 1927: 92; cyt. za Полс 1993: 274]. Gramatyki akademickie używają pojęcia drugi stopień derywacji aspektowej [Шведова 1970: 341; Виноградов, Истрин 1960: 430]. Z punktu widzenia teorii postulującej istnienie par aspektowych (będącej podstawą aspektu jako kategorii gramatycznej) trójka aspektowa określana jest jako niekanoniczna relacja aspektowa [А.А. Зализняк, А.Д. Шмелев 2001], gdyż do roli imperfektywnego korelatu pretendują od razu dwa czasowniki. Wielu aspektologów na miejscu trójki aspektowej wydziela dwie pary aspektowe np. *пить – выпить, выпить – выпивать* (pl. *pić - wypić - wypijać*) uznając w ten sposób niepodważalność binarnej opozycji niedokonaności i dokonaności. Zdaniem А. Зализняк i I. Микаельян istnienie trójek nie podważa pojęcia pary aspektowej [Зализняк, Микаэльян 2010: 130]. Faktycznie, w przypadku trójek aspektowych obowiązują dokładnie te same warunki, jakie spełniają pary aspektowe. Czasowniki muszą być powiązane stosunkiem derywacyjnym i mieć wspólne znaczenie leksykalne. Dlatego też, czasowniki typu: *писать – переписать – переписывать* (pl. *pisać - przepisać - przepisywać*) z uwagi na brak tożsamości znaczeniowej nie stanowią trójek aspektowych. Wśród nich wydziela się parę sufiksálną *переписать – переписывать* (pl. *przepisać - przepisywać*) i czasownik *писать* (pl. *pisać*), który tworzy parę aspektową z innym czasownikiem - *написать*. Należy tu wspomnieć o typologii trójek aspektowych Ju.D. Апресяна (Ю.Д. Апресян), który wydziela 4 podtypy trójek aspektowych w zależności od relacji znaczeniowej łączącej obydwie czasowniki niedokonane (czasownik niedokonany prosty i wtórny imperfektyw). Podtyp I – wtórny imperfektyw jest wariantem niedokonanego czasownika prostego. Podtyp ten określany jest przez lingwistę jako „избыточная парадигма” (paradygmat zbędny/nadmiarowy) [Апресян 1995а: 109]. Podtyp II uwzględnia te wtórne imperfektywy, które stoją na tym samym poziomie semantycznym, jak ich odpowiedniki niedokonane proste, w przeciwieństwie do nich są jednak częściej używane [Апресян 1995а: 110]. W podtypie III wtórny imperfektyw różni się semantycznie od czasownika prostego i tworzy

parę aspektową tylko z czasownikiem prefigowanym dokonany. Czasownik niedokonany prosty nie tworzy pary aspektowej [Анресян 1995a: 111-112]. Podtyp IV uwzględnia te wtórne imperfektywy, które różnią się semantycznie zarówno od czasownika niedokonanego prostego jak i od czasownika dokonanego. Ich charakterystycznym elementem znaczeniowym jest znaczenie krotności [Анресян 1995a: 112]. Należy stwierdzić, iż przedstawiona koncepcja uwzględnia aspekt semantyczny zjawiska i reguły łączliwości czasowników, w dużej mierze jest jednak oparta na intuicyjnej analizie badacza - rodzimego użytkownika języka rosyjskiego. Szczególnie wątpliwym wydaje się być IV podtyp trójek, który zawiera przykłady najbardziej kanonicznych i powszechnie znanych czasowników zaliczanych do trójek przez wielu aspektologów. Problem klasyfikacji trójek aspektowych znalazł odzwierciedlenie również w koncepcji L. Jandy i grupy lingwistów z Uniwersytetu w Tromsø (L. Janda et al. 2013) w ramach międzynarodowego projektu „Exploring Emptiness: Russian Aspectual Prefixes”. Badacze dowiedli, iż status prefiksu jest kluczowy dla morfologii rosyjskiego czasownika. Wprowadzając dwa terminy: *natural perfective* (pol. naturalny czasownik perfektywny) i *specialized perfective* (pol. wyspecjalizowany czasownik perfektywny) L. Janda stwierdza, że jedynie pierwszy z nich jest czasownikiem dokonany prefigowanym, który wchodzi w trójkę aspektową, gdyż posiada takie samo znaczenie leksykalne jak jej pozostałe człony. Drugi natomiast z uwagi na wyspecjalizowany prefiks nie podziela tożsamości semantycznej, a jedynie charakteryzuje się podobieństwem formalnym, dlatego też może zostać mylnie zinterpretowany jako człon trójki aspektowej [Janda et al. 2013: 164]. Efektem tej koncepcji jest wydzielenie kanonicznych i pozornych trójek aspektowych [Janda et al. 2013: 166]. Jednakże ustalenie granicy między dwoma typami bywa często arbitralną decyzją badacza, tym bardziej, iż trzeci człon może okazać się potencjalnym. L. Janda dowodzi, że w zasadzie od wszystkich prefigowanych czasowników dokonanych można derywować wtórny imperfektyw, którego znaczenie jest całkowicie zrozumiałe dla użytkownika języka [Janda et al. 2013: 167].

W opozycji do tradycyjnej koncepcji aspektu słowiańskiego, w której wtórny imperfektyw jest charakteryzowany dwojako (z uwagi na aspekt gramatyczny i leksykalny), na potrzeby badania prezentowanego w niniejszej rozprawie przyjmuje się koncepcję S. Karolaka nawiązującego do koncepcji F. Gebert i A. Antinucci, zgodnie z którą na poziomie pojęciowym wtórny imperfektyw reprezentuje konfigurację aspektów o dominancie ciągłej (konfigurację iteratywno-potencjalną) [Karolak 2001: 512-513].

Rozdział IV. Semantyka wtórnej imperfektywizacji czasownika rosyjskiego /Семантика вторичной имперфективации русского глагола/

Rozdział IV poświęcony został wtórnej imperfektywizacji jako konkurencji form aspektowych. Zjawisko to zostało omówione w oparciu o wyniki badania ankietowego, w którym zwrócono uwagę na preferencje aspektualne rodzimych użytkowników języka rosyjskiego. Jako obiekt analizy posłużyły trójki aspektowe wyróżnione przez znanego badacza aspektologii, Je.W. Pietruchinę (Е.В. Петрухина), w pracy „Аспектуальные категории глагола в русском языке в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками” (Петрухина 2000). Ankieta składała się z 26 zdań, które opierały się na przykładach przytoczonych w wymienionej monografii. Ankietowani mieli dokonać wyboru między odpowiedzią A i B - dwoma czasownikami – prostym czasownikiem niedokonanym i wtórnym imperfektywem lub uznać obydwa czasowniki za odpowiednie dla danego kontekstu zdaniowego. W przypadku odpowiedzi B – tzn. „obydwie formy czasownikowe są możliwe dla danego zdania”, należało określić, czy zdania z ich użyciem są tożsame. Przebadano łącznie 100 rodowitych Rosjan, uczestników 42’ Międzynarodowej Konferencji Filologicznej, która odbyła się w dniach 11-16. marca 2013 r. w Państwowym Uniwersytecie w Sankt-Petersburgu. Wszyscy ankietowani posiadali więc minimum wyższe wykształcenie filologiczne.

Na podstawie wyników ankiet (patrz rozprawa doktorska, str. 92-104) należy wyciągnąć wniosek, iż w przypadku użycia wtórnego imperfektywu jako korelatu prostego czasownika niedokonanego preferencje aspektualne użytkowników języka są często niezależne od semantyki. Większość wyników jedynie częściowo jest zgodnych z niejako prawidłową odpowiedzią według Je.W. Pietruchiny (Е.В. Петрухина). Rzadkie były natomiast odpowiedzi ankietowanych całkowicie zgodne z jej twierdzeniami. Gdy dla danego zdania możliwe było użyciu obu form czasownikowych, większość ankietowanych preferowała wybór jednej z nich.

Porównanie zdań o podobnych warunkach kontekstualnych, pozwoliło zauważyć znaczące różnice między obydwooma czasownikami niedokonanymi:

(1) Он сейчас **ест** курицу.²

(2) Она сейчас **сжигает/жжет** бумаги.³

---

² (1) On teraz **je** kurczaka.

³ (2) Ona teraz **spala/pali** papier.

Użycie wtórnego imperfektywu jest niewłaściwe dla kontekstu (1), gdyż czasownik *есть* eksplicytnie wyraża rezultatywność i nieprocesualność. W kontekście (2) dopuszcza się użycie zarówno wtórnego imperfektywu *сжигать*, jak i jego prostego odpowiednika, gdyż czasownikom ze znaczeniem niszczenia (*глаголы разрушения, уничтожения*) rezultatywna semantyka przedrostka *с-* nie przeszkadza w użyciu w znaczeniu aktualnie ciągłym.

(3) Каждое утро она **ела/съедала** яблоко.⁴

W zdaniu z wykładnikiem habitualności (3) możliwe było użycie obu czasowników jako synonimów. Ankietowani preferowali jednak użycie wtórnego imperfektywu, co można uzasadnić naturalną potrzebą wyrażenia powtarzalności czynności, która składa się z pomniejszych odcinków skończonych zdarzeń. Analogiczne warunki umożliwiały również zdania narracyjne:

(4) Он молча **съедает/ест** свой обед и уходит, не попрощавшись.⁵

W zdaniu (4) również najbardziej preferowany był wtórny imperfektyw zarówno w opinii ankietowanych jak i według Je.W. Pietruchiny (Е.В. Петрухина), chociaż 24 % opowiedziało się za formą *ест*. Różnica polega jedynie na wyrażeniu rezultatywności. Zdanie *Он молча ест свой обед и уходит, не попрощавшись* oznacza, że prawdopodobnie obiad nie został zjedzony do końca.

Najbardziej interesujące wyniki ankietowania stanowiły komentarze samych ankietowanych na temat różnicy pomiędzy wtórnym imperfektywem a prostym czasownikiem niedokonanym. Należy je rozpatrywać w kontekście tzw. naiwnej semantyki. Ankietowani określali czynność, wyrażaną z pomocą wtórnego imperfektywu jako *bardziej rezultatywną, ciągłą, intensywną, dokładną, regularną, jako czynność, podczas której podkreślany jest jej rezultat, która została doprowadzona do końca*. Obiekt czynności odbierany był jako bardziej konkretny, podlegał czynności w całości. Jako ilustracja może posłużyć przykład (5).

(5) Свежий номер газеты он **прочитывал/читал** с большим вниманием.⁶

⁴ (3) *Każdego ranka ona jadła/zjadała jabłko.*

⁵ (4) *Milcząc zjada/je swój obiad i wychodzi bez pożegnania.*

⁶ (5) *Nowy numer gazety on *przeczytywał/czytał z dużą uwagą.* Konstrukcje z oznaczeniem gwiazdki „*” należy uznać za nienormalne.

Rodzimi użytkownicy języka w następujący sposób uzasadniali swój wybór:

- *прочитывал* (pl. **przeczytywał*) – gazeta przeczytana została od początku do końca, od deski do deski, w całości;

- *читал* (pl. *czytał*) – w znaczeniu „zaznajomił się”, gazeta została przeczytana wybiórczo. Niektóre komentarze podpowiadały dla określonych kontekstów czasownik dokonany, co jednoznacznie wskazuje na zbliżenie dystrybucji wtórnego imperfektywu do użycia czasownika dokonanego.

(6) Всю картошку мы **выкопали** к середине сентября.⁷

(7) Собранные листья мы полностью **сожгли** к его приходу.⁸

Jeśli we wskazanych kontekstach możliwe jest użycie wtórnego imperfektywu jak i czasownika dokonanego, to ich wspólną cechą jest wyrażenie rezultatywności. Owa rezultatywność w przypadku wtórnego imperfektywu łączy się z krotnością.

Ankietowani zwracali uwagę na różne znaczenia leksykalne obu czasowników, uważając je za nietożsame.

(8) Маленькая девочка аккуратно **склеивает/клеит** коробочку.⁹

Chociaż obydwa czasowniki posiadają sem znaczenia przestrzennego (w tym przypadku chodzi o znaczenie „złączenia dwóch obiektów”) czasownik *склеивать* kojarzył się u ankietowanych ze znaczeniem „w całości” [*полностью*], z każdej strony [*с каждой стороны*], z kolei czasownik *клеить* na odwrót – ze znaczeniem „z jednej strony”.

(9) Соседка что-то **жгла/сжигала** в печи.¹⁰

Czasownik *жечь* ma znaczenie „poddawać działaniu ognia celem ogrzania” [«подвергать действию огня с целью отопления»], wtórny imperfektyw *сжигать* „w celu zniszczenia” [«с целью уничтожения»].

Ankietowani zwracali uwagę na czasowniki, które używane są na poziomie różnych stylów:

(10) Обед **стынет/остывает**.¹¹

⁷ (6) Wszystkie ziemniaki **wykopaliśmy** do połowy września.

⁸ (7) Zebrane liście w całości **spaliliśmy** przed jego przyjściem.

⁹ (8) Mała dziewczynka dokładnie **skleja/klei** pudeleczko.

¹⁰ (9) Sąsiadka coś **palila/spalała** w piecu.

¹¹ (10) Obiad **stygnie/*ostygga**.

Czasownik *стыть* (pl. *stygnąć*) występuje w wielu słownikach z oznaczeniem stylu potocznego [*разговорное/просторечное*].

(11) К вечеру цветы **вянут/увядают**.¹²

Analogicznie *вянуть* (pl. *więdnąć*) jako wyznacznik stylu potocznego [*разговорное*], czasownik *увядать* jako wykładnik stylu wysokiego.

Wyniki badania ankietowego przeprowadzonego na rodzimych użytkownikach języka rosyjskiego wykazały, że semantyka wtórnego imperfektywu różni się od znaczenia prostego czasownika niedokonanego. Dlatego też w części drugiej rozdziału IV. z pozycji naiwnej semantyki zwrócono się w stronę analizy tego zjawiska w źródłach leksykograficznych. Według A.D. Šmeleva (А.Д. Шмелев) pełne objaśnienie słownikowe powinno towarzyszyć jedynie jednemu z czasowników tworzących parę aspektową [Шмелев 2008: 362]. Drugi z czasowników powinien wówczas otrzymać odnośnik do swojego partnera aspektowego. Sytuacja ta staje się jeszcze trudniejsza w przypadku trójek aspektowych. Dlatego też analizie poddano definicje słownikowe czasowników tworzących 19 trójek aspektowych użytych w badaniu ankietowym. Interesującym była odpowiedź na pytanie o miejsce wtórnego imperfektywu w stosunku do pozostałych członów trójki aspektowej. Skorzystano z czterech słowników typu objaśniającego: «Толковый словарь русского языка» (Ожегов, Шведова, 1992), «Комплексный словарь русского языка» (Тихонов, 2001), «Новый словарь русского языка» (Ефремова, 2001), «Большой толковый словарь русского языка» (Кузнецов, 2008). Na podstawie analizy należy stwierdzić, że wymienione źródła leksykograficznie różnie odnoszą się do wtórnego imperfektywu. Z jednej strony, wtórny imperfektyw otrzymuje oddzielne hasło słownikowe z objaśnieniem. Z drugiej strony, wtórny imperfektyw może widnieć w postaci hasła słownikowego opatrzonego jedynie odnośnikiem do innego czasownika - najczęściej motywującego czasownika dokonanego. Bywa również, że wtórny imperfektyw nie występuje w słowniku jako oddzielne hasło - wówczas odnośnik do tego czasownika widnieje przy objaśnieniu dokonanego czasownika prefigowanego. Warto zauważyć, że sposób podejścia słownikowego wynika często z budowy morfemowej wtórnego imperfektywu. Jeśli morfem rdzenny charakteryzuje się alternacją samogłoskową, wówczas czasownik może otrzymać oddzielne objaśnienie, np. *копать* - *выкопать* - *выкапывать* (pl. *kopać* - *wykopać* - *wykopywać*). Analizowane źródła

---

¹² (11) Do wieczora kwiaty *schną/usychają*.

leksykograficzne nie dają jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o miejsce wtórnego imperfektywu w odniesieniu do pozostałych członów trójki. Z jednej strony postulowana jest bliskość wtórnego imperfektywu z prostym czasownikiem niedokonanym na zasadzie pełnej tożsamości znaczenia leksykalnego np. *съедать* „то же, что *есть*” (pl. *zjadać* „to samo, co jeść”). Z drugiej strony, niektóre słowniki uznają semantyczną bliskość wtórnego imperfektywu z czasownikiem dokonanym, który otrzymuje pełne objaśnienie.

Bliski związek morfologiczny wtórnego imperfektywu i czasownika dokonanego wpływa na jego rezultatywną semantykę. Semantyka dokonaności łączy się w przypadku wtórnego imperfektywu z krotnością jako znaczeniem szczegółowym aspektu niedokonanego. W ten sposób wtórny imperfektyw staje się wykładnikiem tzw. aspektualności ilościowej. Wśród typów aspektualności ilościowej należy wymienić: iteratywność, multiplikatywność, dystrybucyjność, habitualność (uzualność). Najbardziej znaną koncepcją są semantyczne typy powtarzalności czynności w ujęciu W.S. Chrakowskiego (Храковский 1989). Do terminów najogólniejszych należy zaliczyć: krotność, wielokrotność lub niejednokrotność czynności. Takie też znaczenia początkowo zostały przypisane parom *ходить-хаживать* (pl. *chodzić* - *chadzać*), *сидеть-суживать* (pl. *siedzieć* - *siadywać*), a więc nieprefigowanym czasownikom niedokonanym. W miarę rozwoju koncepcji aspektologicznych w ramach tzw. *semantycznego pola krotności* wyróżnionego przez W.S. Chrakowskiego do krotnych zaczęto zaliczać prefiksalne oraz prefiksально-суффиксальные pary czasowników. Iteratywność odnosi się do sytuacji, która w całości powtarza się przy tym samym zestawie aktantów w określonych przedziałach czasowych. Owa powtarzalność może być ograniczoną lub nieograniczoną [Ставницка 2008: 167]. Należy odróżnić ten rodzaj powtarzalności od multiplikatywności, która oznacza serię następujących po sobie aktów, które mogą dokonywać się w przedziałach czasowych o różnej rozciągłości i o różnym stopniu intensywności. Zwyczajowo multiplikatywy zestawiane są z czasownikami wyrażającymi jeden z powtarzających się aktów (semelfaktywami), np. *моргать* - *моргнуть* (pl. *mrugać* - *mrugnąć*). Czynność rozczłonkowaną wyrażają również dystrybucyjny, jednakże dotyczy ona różnego zestawu uczestników np. *все подружки вышли замуж* (pl. *wszystkie koleżanki powychodziły za mąż*). Od wymienionych rodzajów krotności należy odróżnić habitualność (uzualność), która odnosi się do sytuacji powtarzającej się w ciągu długiego okresu i stanowiącej charakterystyczny zwyczaj wykonawcy czynności. Z punktu widzenia aspektualności ilościowej wtórny imperfektyw jest czasownikiem iteratywnym, gdyż wyraża czynność regularnie powtarzającą się w całości, która za każdym razem osiąga pewną granicę

temporalną. Źródłem rezultatywnej semantyki wtórnego imperfektywu jest znaczenie przedrostka odziedziczone po motywującym czasowniku dokonanym. Słaba łączliwość wtórnego imperfektywu z wykładnika typu *весь день* (pl. *cały dzień*), *целый час* (pl. *całą godzinę*) uniemożliwia włączenie go do grupy multiplikatywów. Powyższa charakterystyka semantyczna wpływa na dystrybucję wtórnego imperfektywu zaobserwowaną w badaniu ankietowym. Na podstawie wyników ankietowania należy wyciągnąć wniosek, że wtórny imperfektyw posiada unikalną możliwość jednocześnie wyrazić semantykę aspektu niedokonanego (krotność i procesualność) oraz znaczenie aspektu dokonanego (terminatywność, rezultatywność).

Rozdział V. Badanie korpusowe kombinatoryki morfemowej wtórnego imperfektywu /Корпусное исследование морфемной комбинаторики вторичного имперфектива/

Rozdział V przedstawia analizę ilościową materiału empirycznego pobranego z Podkorpusu Głównego Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego (NKJR). Podkorpus główny jest najbardziej reprezentatywną częścią NKJR zrównoważoną pod kątem wyboru tekstów i ich zróżnicowania stylistyczno-gatunkowego. Praca z NKJR daje ogromne możliwości badawcze, ale wiąże się równocześnie z pewnymi niedogodnościami. Po pierwsze, Narodowy Korpus Języka Rosyjskiego umożliwia ściąganie jedynie ograniczonej ilości wyników - maksymalnie do 5 tyś. losowo wyekscerpowanych rezultatów w formatach Excel, OpenOffice Calc, XML. Liczba ta jest zbyt mała, aby postulować rzetelne badanie korpusowe. Po drugie, wyniki dotyczące lematów i wyrazów tekstowych z danymi frekwencyjnymi korpus wyświetla osobno dla każdej podstrony wyszukiwania. Po trzecie, system automatycznej adnotacji prowadzi często do błędnych wyników. Z uwagi na wymienione trudności praca z Narodowym Korpusem Języka Rosyjskiego wymagała pomocy ze strony programisty. W celu pobrania wszystkich wyników użyto specjalistycznego skryptu.

Na pierwszym etapie badania w korpusie wykonano zapytanie z pomocą wyszukiwarki leksykalno-gramatycznej. Z komponentów gramatycznych wybrany został czasownik, z semantycznych parametrów werbalnych - wtórne imperfektywy. Otrzymane wyniki (konteksty, lematy i wyrazy tekstowe wraz z informacją o frekwencji) zostały z pomocą skryptu ściągnięte w postaci arkusza kalkulacyjnego programu Excel. Następnie materiał podlegał obróbce w celu uzyskanie bazy danych - wyniki sprawdzono pod kątem możliwych błędów.

W wyniku automatycznego zapytania w NKJR („V d:impf d:impf”) znaleziono „80 399 dokumentów, 2 527 712 trafień”. Korzystając z możliwości zilustrowania wyniku w formie graficznej, w korpusie wygenerowano diagram obejmujący zróżnicowanie uzyskanego materiału na przestrzeni lat. Diagram wskazuje na zwiększenie tendencji do tworzenia wtórnych formacji imperfektywnych w ciągu ostatnich 15 lat. Bez względu na powyższe dane liczbowe, pobrany materiał korpusowy składał się z 3 505 lematów czasowników z wtórną imperfektywizacją. Na materiale przeprowadzono analizę morfemową, podczas której wykryto liczne błędy wynikające z automatycznej adnotacji. W materiale znalazły się leksemy przynależące do innych części mowy (193 lematy), a także czasowniki (168 lematów) nie spełniające podstawowego kryterium morfemowego - proste czasowniki niedokonane, czasowniki nieprefigowane bądź nie posiadające sufiksu imperfektywizacji. Ogółem wykryto 361 błędów - reszta materiału korpusowego - **3 144** lematy wtórnych imperfektywów zostały uznane za prawidłowe.

Wtórne imperfektywy (3 144) zostały poddane analizie morfemowej - w każdym czasowniku wydzielono morfem prefiksalny, rdzeń oraz sufiks. Przykłady dyskusyjne były weryfikowane z pomocą «Грамматический словарь русского языка: Словоизменение» (Зализняк 2008) dostępnego w wersji elektronicznej na stronie: <http://udarenieru.ru/>.

Na podstawie wyekscerpowanego materiału można zauważyć dominację typów werbalnych z prefiksem *за-*. Kolejne dwa miejsca w obrębie lematów zajmują czasowniki z prefiksami *вы-* i *от-*. Liczba tokenów (okazów) wskazuje na trzy prefiksy zajmujące kolejno miejsca na liście rangowej: *на-*, *у-*, *вы-*. Miejsce rangowe odzwierciedla prawdopodobieństwo użycia danej jednostki. Interesujące, że jedynie prefiks *вы-* jest najbardziej produktywnym ze względu na liczbę lematów i tokenów. Oddzielnie przeanalizowano czasowniki z tzw. podwójną prefiksacją. Wykryto 27 konfiguracji prefiksów, wśród których wysokie miejsca rangowe pod względem liczny tokenów zajęły - *пред-у-*, *пре-у-*, *недо-о-*. Na podstawie materiału wyodrębniono łącznie 39 poświadczonych przedrostków wchodzących w struktury morfemowe wtórnych imperfektywów. Uwzględniając warianty pozycyjne prefiksów (wynikające ze zjawiska allomorfizmu w języku rosyjskim) oraz tzw. prefiksy złożone (np. *обез-/обес-*) liczba przedrostków wynosi 29.

Sufiksy *-ыва-/ува-*, *-ва-*, *-а-/я-* są wymieniane w literaturze przedmiotu jako trzy morfemy o funkcji imperfektywizującej. Należy zauważyć dwa podejścia badawcze. Z jednej strony, większość badaczy traktuje omawiane sufiksy jako oddzielne, samodzielne morfemy [Милославский 1997: 540]. Z drugiej strony, niektórzy uważają je za allomorfy

tego samego sufiksu. W „Русская грамматика” (1980) sufiksy *-ува-* i *-ва-* uważane są za allomorfy [ПГ 1980: 588]. Sufiksy *-ва-* i *-а-/я-* określane są jako warianty sufiksów *-ыва-/ува-* [Шуба 1998: 435]. Bywa też, że wszystkie cztery morfy (*-ыва-/ува-*, *-ва-*, *-а-/я-*, *-еа-*) nazywane są „wariantami sufiksu imperfektywizacji” [Нефедьев 2005: 55–56]. Odpowiedź na powyższe wątpliwości może przynieść jedynie wnikliwa analiza diachroniczna, która nie była celem niniejszej pracy.

Materiał korpusowy wykazał dominację sufiksu *-ува-*, który wchodzi w skład budowy morfemowej 1 797 lematów czasownikowych. Co ciekawe, «Грамматический словарь русского языка: Словоизменение» (Зализняк 2008) na miejscu morfemu *-ува-* w przypadku niektórych czasowników postuluje obecność dwóch sufiksów *-у-* i *-ва-*. Analogiczna sytuacja dotyczy czasowników z potencjalnym sufiksem *-еа-* (najrzadszym morfemem wyróżnianym przez niektórych badaczy), gdzie na jego miejscu pojawiają się dwa sufiksy *-е-* i *-ва-*. W analizowanym materiale znaleziono 21 takich czasowników.

Do najrzadszych sufiksów imperfektywizacji należą allomorficzne *-а-/я-*. Z obserwacji materiału korpusowego wynika, że ich dystrybucja związana jest ze zjawiskiem wariantywności, która pozwala na utworzenie z pomocą tego samego rdzenia i prefiksu dwóch czasowników różniących się jedynie sufiksem. Omawiane zjawisko dotyczy czasowników z prefiksami *вз-, в-, вы-, за-, из-, при-, у-, на-, о-*. Szczególnie produktywny jest model z rdzeniem *зотавл-*, który alternuje do *зотовл-* podobnie jak sufiks *-ува-* do *а-* (ortograficzne *я-*), jak np. *зазотавливать - зазотовливать*. Zmiana sufiksu powoduje alternację samogłoski w temacie *а:о*, jak również zmianę miejsca akcentuacji (akcent pada na sylabę poprzedzającą sufiks *-ува-/ыва-*), np. *опечаливать - опечалять*. W analizowanym materiale łącznie 60 czasowników charakteryzuje się wariantywnością sufiksów *-а-/я-* i *-ыва-/ува-*. Zjawisko to łączy się ze słowotwórczą produktywnością wtórnych imperfektywów w języku rosyjskim, a także i potencjalnością niektórych formacji. Je.W. Gorbowa (Е.В. Горбова) zwraca uwagę na przykłady tzw. niekonwencjonalnych wtórnych imperfektywów, które często wyróżniają się wariantywnością morfemów sufiksalnych.

Materiał korpusowy posłużył również jako źródło informacji na temat kombinatoryki morfemowej. Wśród 3 144 znalezionych czasowników 666 rdzeni wykazuje łączliwość z wymienionymi wcześniej prefiksami i sufiksami. Z największą liczbą rdzeni łączą się prefiksy *за-* (460), *вы-* (400), *от-* (324), które stanowią równocześnie trójkę najbardziej produktywnych prefiksów w budowie morfemowej analizowanych czasowników. Dane

korpusowe posłużyły do stworzenia dwóch matryc łączliwości morfemowej, które stanowią załącznik do niniejszej pracy.

Szczególnie interesująca jest zbieżność określonych prefiksów i sufiksów imperfektywizacji w jednym czasowniku. Próby określenia zasad wpływających na wybór środka imperfektywizacji znajdujemy w pracy Szeliakina (Шелякин 1983), które jednak nie zostały potwierdzone przez materiał korpusowy. Niemniej jednak ciekawą grupę stanowią czasowniki o rzadkich morfemach rdzennych, które preferują wybór jednego z sufiksów. Jeśli morfem rdzenny użyty zostaje tylko raz przy obecności jednego z sufiksów istnieje możliwość weryfikacji tezy o wpływie morfemu prefiksального. Materiał korpusowy wykazał taką zależność w przypadku prefiksów *вз-*, *обез-*, *обес-*, *с-*. Dwa z wymienionych morfemów (*обез-/обес-*) potwierdza również literatura przedmiotu [Бурдакова 2008: 65].

Materiał korpusowy został scharakteryzowany również w oparciu o adnotację semantyczną Narodowego Korpusu Języka Rosyjskiego. 18 typów semantycznych czasownika, m.in. ruch, sfera posesywna, odbiór, mowa, zjawiska przyrody itp. okazały się niewystarczające do opisu wszystkich wtórnych imperfektywów. Przyporządkowane do typów zostało 1670 czasowników. Pozostałe 1474 są oznaczone w korpusie przy pomocy frazy „disamb”, co oznacza, że ich znaczenie leksykalne uniemożliwia jednoznaczną klasyfikację. Fakt ten świadczy o niedoskonałości adnotacji semantycznej korpusu i konieczności jej ulepszenia przez jego twórców. Warto jednak zaznaczyć, że część czasowników (321), które otrzymały charakterystykę semantyczną, należy równocześnie do kilku typów.

Rozdział VI. Analiza łączliwości wtórnego imperfektywu na podstawie materiału korpusowego /Анализ сочетаемости вторичного имперфектива на основании корпусного материала/

Rozdział VI przedstawia analizę łączliwości wtórnego imperfektywu w konstrukcjach z negacją, obiektem czynności, wskaźnikiem sposobu oraz wykładnikiem krotności. W wyniku automatycznego zapytania „V d:impf d:impf” otrzymano materiał składający się z 371 906 kontekstów. Wyszukiwanie przeprowadzono przy zachowaniu minimalnej odległości czasownika od następujących segmentów tekstu („od 1 do 1”). W ten sposób otrzymano konteksty z czasownikiem i sąsiadującymi z nim lewo- i prawostronnymi segmentami. Wyniki zostały przeniesione do arkusza kalkulacyjnego Excel - każda jednostka trafiła do oddzielnej kolumny. Wtórny imperfektyw posiada kontekst o

maksymalnie pięciu jednostkach z prawej strony (oznaczenia segmentów tekstu P1-P5) oraz maksymalnie pięciu jednostkach z lewej strony (oznaczenia segmentów tekstu L1-L5). Tak szeroki kontekst zdarza się bardzo rzadko. Wyszukiwanie w korpusie następuje w porządku linearnym, stąd możliwe jest otrzymanie wyniku z czasownikiem w pozycji inicjalnej (sąsiadujące z nim lewostronne segmenty stanowią wówczas fragment zdania poprzedzającego).

Rozdział VI w części pierwszej przedstawia łączliwość wtórnego imperfektywu w konstrukcjach z negacją. Czasowniki niedokonane zwykle zamieniają czasownik dokonany przy negacji w konstrukcjach trybu rozkazującego, np. *Не рассказывай!* vs. *Расскажи!* (pl. *Nie opowiadaj!* vs. *Opowiedz!*) W.S. Chrakowskij (B.C. Храковский) wysuwa jednak tezę o braku możliwości użycia wtórnego imperfektywu w konstrukcjach z negacją. Jego zdaniem negacja możliwa jest tylko w przypadku czasowników prostych niedokonanych, por.:

прочитай записку! vs. *не читай записки!* / **не прочитывай записки!*¹³

съешь ужин! vs. *не ешь ужин!* / **не съедай ужин!*

выпей сок! vs. *не пей сок!* / **не выпивай сок!*

[Храковский 2005: 51]

Jednakże sam badacz wymienia konteksty, w których użycie wtórnego imperfektywu jest możliwe z uwagi na specyficzne warunki, por.:

A: *Я выпью сок* B: *Только не выпивай весь сок!* [Храковский 2005: 51].¹⁴

W materiale korpusowym znaleziono 766 użyc wtórnego imperfektywu w konstrukcjach z negacją. Wśród nich znalazły się konteksty potwierdzające tezę W.S. Chrakowskiego i jednocześnie jej przeczące:

(12) Ешьте суп из холодильника! **Не съедайте всю селедку!** Это вредно!» [Борис Минаев. Детство Левы (2001)].¹⁵

Powyższy kontekst wskazuje na użycie wtórnego imperfektywu, gdyż w zdaniu obecny jest doprecyzowujący zaimek *весь*. Jednakże prosty czasownik niedokonany użyty został w

¹³ *Прeczyтай нотатkę!* vs. *не читай нотатки!* / **не прочытыувуй нотатки!*

Зъезд колację! vs. *не jedz kolacji!* / *не зъадай колacji!*

Выпий сок! vs. *не pij soku!* / *не выпияй soku!*

Konstrukcje zarówno w języku rosyjskim, jak i polskim z oznaczeniem gwiazdki „*” należy uznać za nienormatywne.

¹⁴ A: *Выпий сок* B: *Только не выпияй całego soku!*

¹⁵ *Jedzcie zupę z lodówki! Nie **zjadajcie** całego śledzia! To niezdrowo!*

konstrukcji bez negacji, co przeczy sztandarowemu przykładowi Chrakowskiego obrazującego różnice aspektualne przy negacji: *съешь ужин!* vs. *не ешь ужин!* [Храковский 2005: 51] (pl. *zjedz kolację!* vs. *nie jedz kolacji!*). Analiza materiału korpusowego wykazała, iż użycie wtórnego imperfektywu jest bardziej prawdopodobne dla kontekstów o jasno wyrażonym rezultacie czynności, określonej ciągłości przyczynowo-skutkowej. Wszystko to świadczy o rezultatywnej semantyce wtórnego imperfektywu.

Oprócz form trybu rozkazującego należy zwrócić uwagę na tradycyjną negację czasownika. Wyrażenie negacji znacznie się różni w zależności od wyboru członu trójki aspektowej, por.

он читал книжку vs. *он не читал книжку*¹⁶

он прочитал книжку vs. *он не прочитал книжки*

он прочитывал книжку vs. *он не прочитывал книжки*

Jedynie w przypadku negacji czasownika prostego niedokonanego (1) oraz czasownika dokonanego (2) mamy do czynienia z niewykonaniem czynności. Trzeci kontekst z użyciem negacji wtórnego imperfektywu można zrozumieć dwojako: czynność mogła w ogóle się nie wydarzyć (*не прочитывал* = *не читал*, pl. *nie *przeczytywał* = *nie czytał*) lub mogła nie osiągnąć rezultatu (*не прочитывал* = *читал*, *но не прочитал*, pl. *nie *przeczytywał* = *czytał*, *ale nie przeczytał*). Negacja czynności wyrażonej przez wtórny imperfektyw nie zawsze jest związana z negacją sytuacji jako takiej. Negacja może mieć charakter cząstkowy - nie osiągnięcie pewnej granicy temporalnej, brak realizacji końcowej fazy czynności. Zauważalna jest bliskość semantyczna z czasownikiem dokonanym, o czym świadczą konteksty wskazujące na nieosiągnięcie pewnej wyznaczonej granicy:

он не читал книжки vs. **он не читал книжки до конца*¹⁷

он не прочитал книжки vs. *он не прочитал книжки до конца*

он не прочитывал книжки vs. *он не прочитывал книжки до конца*

Czynność miała więc miejsce, lecz nie osiągnęła oczekiwanego rezultatu.

¹⁶ *он читал книжку* vs. *он не читал книжки*

он прочитал книжку vs. *он не прочитал книжки*

он *прочитывал книжку vs. *он не *прочитывал книжки*

¹⁷ *он не читал книжки* vs. **он не читал книжки до конца*

он не прочитал книжки vs. *он не прочитал книжки до конца*

он не *прочитывал книжки vs. *он не *прочитывал книжки до конца*

Część druga rozdziału VI poświęcona zostało lewo- i prawostronnej łączliwości wtórnego imperfektywu w konstrukcjach z obiektem czynności, wskaźnikiem sposobu oraz wykładnikiem krotności. Jak zauważa W.S. Chrakowski (В.С. Храковский) użycie wtórnego imperfektywu wiąże się z obligatoryjnością dopełnienia bliższego. Tendencję tę potwierdziły również wyniki ankietowania. Prosty czasownik niedokonany dopuszcza użycie bez wyrażenia obiektu czynności w przeciwieństwie do wtórnego imperfektywu. Wskazana orientacja na obiekt czynności jest kolejnym dowodem na bliskość semantyczną z czasownikiem dokonanym. Ankietowani podkreślali, że obiekt czynności wyrażony obok wtórnego imperfektywu jest „bardziej konkretny” i podlega jej „w całości, bez reszty”. Materiał korpusowy pokazał, iż dużą rolę odgrywa w tym przypadku kategoria czasu i kategoria liczby. W korpusie wykonano dodatkowe zapytanie o użycie dopełnienia bliższego w liczbie pojedynczej bądź w mnogiej w zależności od formy czasowej czasownika. Odległość między segmentami tekstu była bezpośrednią. Wtórny imperfektyw z dopełnieniem bliższym stanowi prawie ¼ wszystkich kontekstów uzyskanych w wyniku automatycznego zapytania „V d:impf d:impf”. Powyższy wynik może zadziwiać z uwagi na tezę Chrakowskiego. Należy jednak pamiętać o rozróżnieniu trójek aspektowych na kanoniczne i pozorne, który to podział może mieć wpływ na zbyt mały rezultat. Materiał wskazuje na przewagę kontekstów z dopełnieniem w liczbie pojedynczej. Należy zatem zadać pytanie jaka różnica aspektualna dotyczy poniższych kontekstów:

*записывают песню vs. записывают песни*¹⁸
записывали песню vs. записывали песни

Zazwyczaj wtórny imperfektyw nie występuje w kontekście aktualnie ciągłym i ogólnie faktycznym. Konstrukcje z wtórnym imperfektywem w czasie teraźniejszym odnoszą się czasu *praesens historicum*. Sytuacja wydarzyła się w przeszłości, ale użycie czasu teraźniejszego wywołuje wrażenie zdarzenia na oczach narratora. Liczba obiektów użytych przy czasowniku w czasie teraźniejszym okazuje się mieć rolę decydującą w interpretacji. Konstrukcja *записывают песню* (pl. *nagrywają piosenkę*) wskazuje w pierwszej kolejności na osiągnięcie rezultatu czynności i jej ciągłość, a nie powtarzalność. Tezę Chrakowskiego o braku znaczenia aktualnie ciągłego u wtórnych imperfektywów można w łatwy sposób obalić, por. *На моих глазах он съедает уже третью **тарелку супа*** (pl. *Na moich oczach on zjada już trzeci talerz zupy*); *Он выпивает **стакан за***

¹⁸ *nagrywają piosenkę vs. nagrywają piosenki*
nagrywali piosenkę vs. nagrywali piosenki

стаканом (pl. *On wypija szklankę za szklanką*); *Он прочитывает уже **десятью страницю*** (*страницю за страницей*) (pl. *On *przeczytuje już dziesiątą stronę*) [rosyjskie przykłady za Гловинская 1982: 44]. Porównanie konstrukcji w czasie przeszłym - *записывали песню* (pl. *nagrywali piosenkę*) vs. *записывали песни* (pl. *nagrywali piosenki*) prowadzi do odmiennych interpretacji. Jeśli obiekt użyty został w liczbie pojedynczej czynność przybiera znaczenie nieaktualne (krotne bądź uzualne) i odnosi się do powtarzalnej czynności dotyczącej jednego i tego samego obiektu. Tymczasem użycie z obiektem w liczbie mnogiej może oznaczać regularną zmianę aktantów, co jednak nie wyklucza interpretacji wskazującej na uzualność. Odwołując się do 4 kontekstów o zmieniających się parametrach czasu i liczby warto zauważyć, że jedynie konstrukcja *записывали песню* (pl. *nagrywali piosenkę*) jest iteratywna. Wszystkie pozostałe połączenia mogą takie znaczenie uzyskać poprzez łączliwość z dodatkowym wykładnikiem temporalnym, typu: *регулярно* (pl. *regularnie*), *каждый день* (pl. *codziennie*), *множественно* (pl. *wielokrotnie*).

Wtórne imperfektywy wykazują również łączliwość z okolicznikami sposobu, które wskazują nie tyle na ciągłość czynności, co na dokładność i staranność wykonania jej przez subiekta (co również podkreślali ankietowani w przeprowadzonym badaniu). Do wskazanych okoliczników należą również tzw. wykładniki agentywności [Зельдович 2014: 33]. Analiza kontekstów z wtórnym imperfektywem wskazuje na przewagę wskaźników sposobu w lewostronnych segmentach tekstu, w szczególności w L1. Fakt ten nie dziwi w przypadku tych wskaźników, które zostały wyrażone przez przysłówki na -o z zasady poprzedzające czasownik. Największą frekwencją charakteryzują się przysłówki - *тщательно* (260) (pl. *dokładnie*), *подробно* (250) (pl. *drobiazgowo*), *внимательно* (180) (pl. *uważnie*). Dokładnie na nie wskazywali respondenci w przeprowadzonym badaniu ankietowym. W analizowanym materiale okoliczniki sposobu zajmują segmenty od 1 do 3 w odległości od czasownika.

Interesującą wydaje się być analiza kontekstów, w których powtarzalność czynności została wyrażona dwukrotnie - z pomocą wtórnego imperfektywu i leksykalnych wykładników krotności. Zgodnie z koncepcją J. Stawnickiej wtórny imperfektyw na tyle wyraźnie wskazuje na iteratywność, że jego łączliwość z innymi jednostkami powtarzającymi tę cechę jest zbyt duża. Tymczasem analiza materiału korpusowego wskazuje na nierzadkie kombinacje wtórnego imperfektywu i wykładnika krotności. Wykładniki krotności można podzielić na wykładniki krotności ograniczonej i nieograniczonej.

Określniki krotności nieograniczonej można podzielić na: cykliczne, uzualne i tzw. określniki interwału. Wskaźniki typu *каждый день* (pl. *codziennie*) spotykane są praktycznie w każdym segmencie towarzyszącym wtórnemu imperfektywowi. Występuje tendencja do użycia w segmentach lewostronnych. Zwyczajowo zajmują pozycję inicjalną w kompozycji wypowiedzi nadając mu jednoznaczne osadzenie temporalne. Określniki uzualne spełniają rolę zaznajomienia czytelnika z sytuacją, używane są w ogólnikowych wypowiedziach przedstawiających zwyczaj subiekta czynności. Podobnie jak wskaźniki cykliczne przeważają w segmentach lewostronnych, lecz w przeciwieństwie do nich nie są związane z osadzeniem temporalnym a raczej doprecyzowują czynność, wyrażoną czasownikiem lub mają odniesienie do pozostałych członów zdania. Wskaźniki interwału wskazują na przerwy pomiędzy następującymi po sobie identycznymi czynnościami. Mogą być to odcinki czasu o różnym stopniu intensywności. Jest to najbardziej zróżnicowana grupa wykładników. Okoliczniki *регулярно* (pl. *regularnie*), *систематически* (pl. *systematycznie*), *иногда* (pl. *czasami*) preferują kontekst lewostronny. Z kolei okoliczniki *редко* (pl. *rzadko*) и *время от времени* (pl. *od czasu do czasu*) spotykane są we wszystkich segmentach tekstu, nawet na końcu zdania, w odległości maksymalnie do czterech segmentów od czasownika. Najmniejszym użyciem charakteryzuje się wykładnik *эпизодически* (pl. *epizodycznie*).

Określniki krotności ograniczonej wskazują na dokładną lub przybliżoną liczbę powtórzeń. Wśród nich wyróżnić można centralne, peryferyjne, kompleksowe, negatywne. Wszystkie wymienione typy spotykane są w segmencie L1. Istnieje różnica w łączliwości w porównaniu z równie bliskim czasownikowi segmentem P1. W segmencie P1 występują tylko niektóre określniki krotności ograniczonej - centralny *несколько раз* (pl. *kilka razy*), peryferyjny *множество раз* (pl. *mnóstwo razy*), *много раз* (pl. *wiele razy*), negatywny *ни разу* (pl. *ani razu*). Najbardziej przeważają określniki kompleksowe typu *каждый раз в неделю* (pl. *co tydzień*), *по три раза* (pl. *po trzy razy*), które z kolei w segmencie L1 spotykane były rzadko. W segmencie L2, oprócz typu centralnego, najczęściej używane są określniki peryferyjne, np. *бесчисленное количество раз*, *бессчетное количество раз* (pl. *niezliczoną ilość razy*), które zazwyczaj zajmowały pozycję inicjalną we frazie. Warto zwrócić uwagę na określniki typu *дважды* (pl. *dwukrotnie*), *множественно* (pl. *wielokrotnie*). Materiał korpusowy wykazał, iż mogą one zajmować pozycję wyłącznie w segmentach L1-L2 oraz P1-P2. W pozostałych segmentach dochodzi do utraty związku syntaktycznego z czasownikiem.

Ча́сть трети́а розди́алу VI по́свяще́на zostáла ла́зчливо́сти вто́рного импе́фекты́ву јако́ wskаз́ника аспе́ктуа́лnej pleonastýczności. W materiále korpusowym odnotowáno konteksty, w któ́рым вто́рному импе́фекты́вови то́warzyszýły równoczéśnie wykłádники sposо́бу oraz okréslniki krótności, por.:

(13) По случа́ю сво́его коро́нования́ Михаи́л пожа́ловал «братца́» боя́рским чи́ном и впо́следствии **неоднокра́тно ще́дро ода́ривал** его́ — то де́ньгами, то драгоце́нными кубка́ми, то шу́бой с ца́рского плеча́, то вотчина́ми. [И. Грачева. Твёрдость металла и нежность цветка // «Наука и жизнь», 2007];

(14) Я уже́ **неско́лько раз подо́лгу засма́трива́лся** на эту стату́ю и ка́ждый раз про́никаю́сь все бо́льшим и бо́льшим благогове́нием к ней. [П. И. Чайковский. Письма к Н. Ф. фон-Мекк (1880)];

Jeśli czynność dokonywana była wielokrotnie, a także ze starannością to należy przypuszczać, że za każdym razem doprowadziła do oczekiwanego skutku. Podstawowy problem polega się na pytaniu, na ile powtarzalność i ciągłość czynności wyrażone środkami leksykalnymi można interpretować jak nadmiarowość. Ciągłość jest wpisana w strukturę semantyczną wszystkich czasowników niedokonanych. Wtórne imperfektywy typu *одаривать* (pl. *obdarowywać*), *засматриваться* (pl. *zapatrzeć się*) oznaczają czynności ciągle. Pomocnicza analiza słownikowa wykazała, że definicje wymienionych czasowników zawierają słowo kluczowe, dodatkowo wyrażone leksykalnie w przytoczonych kontekstach, por. :

- *одаривать* «1. Наделять подарками нескольких лиц. 2. перен. Щедро наделять какими либо качествами, свойствами или способностями» (Ефремова 2000);
- *засматриваться* «1. Долго и с любопытством, любуясь, смотреть на кого либо или что либо; заглядываться. 2. перен. Проявлять особое внимание, интерес к кому либо или к чему либо» (Ефремова 2000);

Należy zauważyć, iż wykładnik sposobu powtarza obligatoryjny komponent struktury semantycznej czasownika. Z kolei określnik krotności wzmacnia efekt ciągłości i intensywności czynności. W ten sposób konteksty (13 i 14) możemy określić jako pleonastyczne, gdyż różne elementy leksykalne powtarzają znaczenie wyrażone w samym czasowniku. Wtórny imperfektyw wykazuje tendencję do łączliwości z wykładnikami

krotności i sposobu akcji, co niejednokrotnie potwierdzali również w ankietowani (patrz rozdz. IV.). Wiele z pleonastycznych połączeń wynika z naturalnego przyciągania przez czasownik wykładnika sposobu wpisującego się w jego semantykę, por. *внимательно взглядывать* (pl. *uważnie spoglądać*), *внимательно выслушивать* (pl. *uważnie wysłuchiwać*); *с трудом сдерживать* (pl. *z trudem powstrzymywać*), *с трудом пробиваться* (pl. *z trudem przebijać się*); *подолгу просиживать* (pl. *długo przesiadywać*), *подолгу простаивать* (pl. *długo postać*); *тщательно перемешивать* (pl. *dokładnie mieszać*). Wymienione połączenia wykazują większy stopień pleonastyczności niż połączenia z wykładnikiem krotności. Wykładnik krotności wskazuje na rezultatywną semantykę wtórnego imperfektywu. Różnica w interpretacji dwóch zdań: *Каждый день я ела яблоко* vs. *Каждый день я съела яблоко* (pl. *Codziennie jadłam jabłko* vs. *Codziennie zjadłam jabłko*) została skomentowana przez ankietowanych. Zdanie z prostym czasownikiem nie daje pewności, czy czynność doprowadziła do rezultatu. Z kolei drugie zdanie z wtórnym imperfektywem pozwala przypuszczać, że doszło do całkowitego pochłonięcia obiektu. Wykładnik krotności wzmacnia efekt dokonaności. Pleonastyczność w planie *langue* ma swoje uzasadnienie, co prowadzi do jej neutralizacji w planie *parole*.

Semantyka wtórnej imperfektywizacji implikuje większą w porównaniu z wykładnikiem w formie czasownika niedokonanego ciągłość, rezultatywność, intensywność, dokładność i regularność czynności. Należy stwierdzić za G.M. Zeldowiczem, że obecność dodatkowych elementów kontekstu wywołuje efekt zindywidualizowania sposobu zachodzenia czynności. Wtórny imperfektyw wykazuje semantyczną bliskość z czasownikiem dokonanym.

Wnioski

Badanie korpusowe aspektualnej semantyki i pragmatyki wtórnego imperfektywu pozwala na weryfikację statusu tzw. trójek aspektowych. Ich wyróżnienie prowadzi do podważenia binarnej opozycji znaczeń aspektualnych. Z tego też wynika pojawienie się wielu koncepcji postulujących istnienie kanonicznych i pozornych trójek aspektowych w zależności od zawierającej się w niej pary aspektowej. Analiza korpusowa wskazuje, iż status pary aspektowej i trójki aspektowej jest uwarunkowany kontekstualnie. Ten sam czasownik może w zależności od prefiksu tworzyć pary i trójki czasowników powiązanych relacją motywacji semantycznej, por. :

- *рвать* - *вырвать* - *вырывать* <зубы> vs. *рвать* - *взорвать*- *взрывать* <мост>;¹⁹
- *мыть* - *вымыть* - *вымывать* (тело) vs. *мыть* - *отмыть* - *отмывать* (деньги);
- *писать* - *написать* - *написывать* (текст) vs. *писать* - *записать* - *записывать* (на пленку).

Do zwolenników kanonicznych i pozornych trójek aspektowych należy grupa badawcza z Uniwersytetu z Tromsø. W opracowanej przez lingwistów bazie mieści się 1583 trójki aspektowe. Zgodnie z danymi 268 prostych czasowników niedokonanych tworzy aż 795 różnych trójek w zależności od użytego prefiksu (każda z kanonicznych trójek zawiera czystą parę aspektową). Wyłonienie czystej pary aspektowej wydaje się być zadaniem trudnym. Teoria o parach aspektowych przestaje być adekwatna przy różnorodności morfemów prefiksalnych i kontekstualnych uwarunkowaniach tworzenia form aspektowych. Wyróżnienie pary aspektowej wiąże się coraz częściej z arbitralną decyzją badacza.

Trójki aspektowe charakteryzują się dużą produktywnością - wtórny imperfektyw można hipotetycznie utworzyć praktycznie od każdego czasownika dokonanego. W zebranych materiale korpusowym liczącym 3144 wtórne imperfektywy jedynie 358 czasowników (11,4%) można określić jako kanoniczne. Resztę (2786) należałoby zakwalifikować jako pozorne, a więc posiadające prefiksy modyfikujące znaczenie rdzenia werbalnego. W takim przypadku ilość wtórnych imperfektywów jest na tyle mała, że przeczy tezie o produktywności tego zjawiska.

Analiza korpusowa pokazała, że pojęcie trójki aspektowej odpowiada modelowi języka, niż funkcjonuje na poziomie pragmatycznym. Iluzoryczność pojęcia trójki aspektowej sprowadza się do tezy, iż jej wewnętrzny porządek określają stosunki postępującej motywacji słowotwórczej - porządek dołączania kolejnych morfemów.

¹⁹ *рвать* - *вырвать* - *вырывать* <зубы> vs. **садzić* - *wysadzić* - *wysadzać* <most>. *мыть* - *вымыть* - *вымывать* <тело> vs. *праć* - **wyprać* - **wypierać* <pieniądze>. *писать* - *написать* - **написывать* <текст> vs. **grać* - *nagrać* - *nagrywać* <na taśmę>.

I: *писать* - *написать*

II: *написать* - *написывать*

писать - *написать* - *написывать*²⁰

1

2

3

Z punktu widzenia pragmatyki powyższa hierarchia jest nieadekwatna. W świadomości rodzimego użytkownika języka rosyjskiego wtórny imperfektyw łączy w sobie semantykę aspektu niedokonanego i dokonanego, a więc ciągłość i momentalność (rezultatywność).
Wtórny imperfektyw:

- wskazuje na krotność przy pomocy imperfektywizującego sufiksu;
- tworzy nową jakość przy realizacji czynności łącząc znaczenie rezultatywne odziedziczone po prefigowanym perfektywie i znaczenie procesualne wprowadzone na drodze imperfektywizacji;
- dzięki przedrostkowi może wyrazić semantykę czasownika dokonanego, ale w odróżnieniu od niego łączy się z wykładnikami ciągłości;
- kompensuje systemowy zakaz odnośnie ograniczonej łączliwości czasownika dokonanego z wykładnikami krotności.

Uwzględniając powyższe argumenty nie należy uważać wtórny imperfektyw za czasownik niedokony, gdyż jedynie częściowo odzwierciedla to jego semantyczne nacechowanie. Co więcej, nie ma żadnego uzasadnienia określenie znaczenia tego czasownika jako „wtórnego”, „sekundarnego”, a więc „drugorzędnego”. Za bardziej adekwatny należy uznać termin **ko(im)perfektyw**, który odzwierciedla kontekstualne uwarunkowanie aspektualnej interpretacji tego czasownika jako imperfektywu bądź perfektywu.

²⁰ I: *писать* - *написать*
II: *написать* - **написывать*
писать - *написать* - **написывать*
1 2 3

Literatura cytowana w streszczeniu:

1. Habert B., Nazarenko A., Salem A. 1997, *Les linguistiques de corpus*, Paris.
2. Janda L., Endresen A., Kuznetsova Ju., Lyashevskaya O., Makarova A., Nessel T., Sokolova S. 2013, *Why Russian aspectual prefixes aren't empty: prefixes as verb classifiers*, Bloomington.
3. Karcevski S. 1927, *Système du verbe russe. Essai de linguistique synchronique*, Prague.
4. Karolak S. 2001, *Od semantyki do gramatyki: wybór rozpraw*, Warszawa.
5. Le Blanc N.L. 2010, *The polysemy of an "empty" prefix: A corpus-based cognitive semantic analysis of the Russian verbal prefix po-*, PhD dissertation, University of North Carolina at Chapel Hill.
6. Lewandowska-Tomaszczyk B. (red.) 2005, *Podstawy językoznawstwa korpusowego*, Łódź.
7. Mikaelian I.L., Shmelev A.D., Zalizniak A.A. 2007, Imperfectivization in Russian, [in:] *Meaning-Text Theory, Proceedings of the 3rd International Conference on Meaning-Text Theory*, Klagenfurt, p. 315-323.
8. Pawłowski A. 2003, Lingwistyka korpusowa – perspektywy i zagrożenia, „Polonica”, XXII-XXIII, s. 19-31.
9. Авилова Н.С. 1976, *Вид глагола и семантика глагольного слова*, Москва.
10. Апресян Ю.Д. 1995а, Трактровка избыточных аспектуальных парадигм в толковом словаре, [в:] тот же, *Избранные труды. Т. II: Интегральное описание языка и системная лексикография*, Москва, с. 103-114.
11. Апресян Ю.Д. 1995б, *Избранные труды. Т. I. Лексическая семантика. Синонимические средства языка*, Москва.
12. Аркадьев П.М. 2010, *Вид в русском и некоторых других языках*, http://www.lingling.ru/sschool/book_2009_2011/Arkadjev_2010.pdf, режим доступа 19.11.2014
13. Бурдакова О. 2008, *Имперфективация глаголов V продуктивного класса в современном русском языке*, Тарту.
14. Виноградов В.В. 1986, *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*, Изд. 3-е, испр., Москва.
15. Виноградов В.В., Истрин Е.С. 1960, (ред.), *Грамматика русского языка*, Москва.
16. Гловинская М.Я. 1982, *Семантические типы видовых противопоставлений русского глагола*, Москва.
17. Гловинская М.Я. 2008, Активные процессы в грамматике. Глагол, [в:] *Современный русский язык: Активные процессы на рубеже XX-XXI веков*, Москва, с. 189-224.
18. Ефремова Т.Ф. 2001, *Новый словарь русского языка*, Москва.
19. Зализняк А.А. 2008, *Грамматический словарь русского языка: Словоизменение*, Москва.
20. Зализняк А.А., Микаэлян И.Л. 2007, «Видовые тройки» в русской аспектуальной системе, [в:] *Русский язык: исторические судьбы и современность. III Международный конгресс исследователей русского языка. Сб. тезисов, секция XV. Русистика и когнитивная наука*, Москва, с. 463-464.
21. Зализняк А.А., Микаэлян И.Л. 2010, О месте видовых троек в аспектуальной системе русского языка, [в:] *Труды международной конференции «Диалог 2010»*, Москва, с. 130-136.
22. Зализняк А.А., Шмелев А.Д. 1997, *Лекции по русской аспектологии*, München.
23. Зализняк А.А., Шмелев А.Д. 2001, Типы видовой связи, [в:] *Труды международного семинара «Диалог-2001» по компьютерной лингвистике и ее*

- приложениям, Т. 1, Аксаково, режим доступа: 24.06.2012 <http://www.dialog-21.ru/digest/archive/2001/?year=2001&vol=22724&id=6696>
24. Зельдович Г.М. 2014, Видовые тройки: вторичный имперфектив как показатель высокой индивидуализированности ситуаций, „Русский язык в научном освещении”, № 28, с. 9-57.
  25. Исаченко А.В. 1960, *Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким: Морфология*, Ч. 2, Братислава.
  26. Кароляк С. 1995, (ред.), *Семантика и структура славянского вида 1*, Kraków.
  27. Кузнецов С.А. 2008, *Большой толковый словарь русского языка*, Санкт-Петербург.
  28. Маслов Ю.С. 1984, *Очерки по аспектологии*, Ленинград.
  29. Милославский И.Г. 1997, Категория вида, [в:] В.А. Белошапкова, *Современный русский язык: Учеб. для филол. спец. высших учебных заведений*, с. 536-549.
  30. Нефедьев М.В. 2005, *Современный русский язык. Морфология глагола: Учебное пособие для студентов филологических факультетов университетов и пед. институтов по специальности «Русский язык и литература»*, Москва.
  31. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. 1992, *Толковый словарь русского языка*, Москва.
  32. Падучева Е.В. 1994, Таксономические категории глагола и семантика видового противопоставления, [в:] *Семиотика и информатика*. Вып. 34, Москва, с. 7-31.
  33. Петрухина Е.В. 2000, *Аспектуальные категории глагола в русском языке в сопоставлении с чешским, словацким, польским и болгарским языками*, Москва.
  34. Полс А. 1993, *Варианты приставочных глаголов несовершенного вида в русском языке*, Amsterdam-Atlanta.
  35. Семиколонова Е.И. 2012, *Лексикографическая разработка значений глаголов вторичного несовершенного вида, или Как описать «тоску по пределу»*, Ученые записки Таврического национального университета им В.И. Вернадского, Т. 25 (64), № 1, Ч. 2, с. 179-185.
  36. Ставницка Я. 2008, Типы глагольной дискретности в русском языке, „Acta Universitatis Lodzianensis”, Folia Linguistica Rossica 4, с. 165-177.
  37. Тихонов А.Н. 2001, *Комплексный словарь русского языка*, Москва.
  38. Храковский В.С. 2005, Аспектуальные тройки и видовые пары, „Русский язык в научном освещении”, № 9, с. 46-60.
  39. Шведова Н.Ю. 1970, (ред.), *Грамматика современного русского литературного языка*, Москва.
  40. Шведова Н.Ю., Арутюнова Н.Д., Бондарко А.В. 1980, (ред.), *Русская грамматика*, Москва. [Skrót PG].
  41. Шмелев А.Д. 2008, Имперфективация и толковый словарь, „Slavica Helsingiensia”, Nr 35, с. 362-370.
  42. Шуба П.П. 1998, *Современный русский язык*, Минск.